

طرح انشای خورشیدی در

کاهش مشکلات نوشتاری (انشائی) دانش آموزان کم توان ذهنی و ...

سیمین آزاد / کارشناس آموزش ابتدایی / مدیر آموزشگاه استثنایی هدف شهر کرد

چکیده

در بیشتر اوقات در بازگویی جملات مشکل دارد، همچنین در ساخت جمله، بیان آن و نوشتن آن نیز ضعف و مشکل دارد. البته وقتی صحبت از نوشتن می شود منظور مضمون و محتوای نوشته است مانند انشاء که در دانش آموزان کوچکتر اشکالات، جنبه‌ی کمی و دانش آموزان بزرگتر بیشتر اشکالات جنبه کیفی رشد زبان را دارند. به طور کلی توانایی‌های شناختی ضعیف در این کودکان مانند حافظه‌ی کوتاه مدت محدود، ممکن است علت تأخیر در بیان جملات باشد. آنان در استفاده از عبارات پیچیده و توضیح موضوعی خاص مشکل دارند و این امر در نگارش انشاء خود را نشان می دهد زیرا این نوع مشکلات، میزان اطلاعاتی را که کودک می تواند با دیگران در میان بگذارد محدود و مشکل می سازد. از این رو انشاء برای دانش آموزان استثنایی کاری سخت و طاقت فرسا

یکی از متداولترین مشکلات دانش آموزان استثنایی، مشکلات نوشتاری (نگارش انشاء) می باشد برای کاهش این مشکل در این مقاله ابتدا تعاریفی از زبان، تفاوت زبان در کودک کم توان ذهنی و کودک عادی توضیح داده شده است و مراحل تکامل زبان تا رسیدن به زبان نوشتاری بیان گردیده، سپس طرح انشاء خورشیدی که یکی از راهکارهای کاهش مشکلات انشاء نویسی دانش آموزان کم توان ذهنی و تقویت و فعال سازی ساعت درس انشاء می باشد ارائه می شود. همچنین اهداف و ویژگی‌های این طرح، روش کار، نمونه کار، نتیجه گیری از اجرای این طرح و پیشنهادهایی در این زمینه ارائه خواهد شد.

مقدمه

اصطلاح زبان، برای بازگو نمودن افکار و احساسات گوناگون از راه‌های مختلف مانند، نوشتن، گفتن، خواندن، به کارگیری دستور و قواعد زبان، تغییرات نوشتاری و ... به کار می رود. زبان کودک کم توان ذهنی هم از لحاظ کمیت و هم کیفیت با رشد زبان کودک عادی هم سال تفاوت دارد: از نظر کمیت کودک کم توان ذهنی معمولاً از تعداد واژه‌های کمتری استفاده می کند، یعنی گنجینه‌ی واژگان محدودتری دارد. از نظر کیفیت کودک کم توان ذهنی معمولاً کلمات را در جای مناسب استفاده نمی کند و

مراحل تکامل زبان تا رسیدن به زبان نوشتاری

برای این که دانش آموزان بتوانند روند تکامل زبان را به درستی طی کنند و در پایان به مهارت نوشتن (نوشتن انشاء) برسند باید مراحل زیر را طی کنند که همراهی مربی می تواند در برداشتن گام‌های آموزشی موفق به این دانش آموزان کمک کند.

نخستین گام: تقویت مهارت گوش دادن

همان طور که می دانیم گوش دادن متفاوت از شنیدن

نوعی کند خوانی یا تند خوانی بدون احساس و بدون درک دارند، که برای رفع این نواقص فعالیت‌های خاصی در پایه‌ی آمادگی و در کتاب‌های پنج پایه تدارک دیده شده است. همچنین آموزگار می‌تواند از روش‌های خلاقانه خود در رفع این مشکلات کمک زیادی بگیرد.

چهارمین گام: مهارت نوشتن

شکل نوشتاری زبان، عالی‌ترین و پیچیده‌ترین شکل ارتباط است، در سلسله مراتب مهارت‌های زبانی، نوشتن آخرین مرحله‌ای است که آموخته می‌شود. آموخته‌های بنیادی و تجارب مفید، در گوش دادن، سخن گفتن و خواندن در واقع پیش‌نیازی برای نوشتن محسوب می‌شوند.

از نظر کیفیت کودک کم‌توان ذهنی

معمولاً کلمات را در جای مناسب استفاده نمی‌کند و

در بیشتر اوقات در بازگویی جملات مشکل دارد،

همچنین در ساخت جمله، بیان آن و نوشتن

آن نیز ضعف و مشکل دارد

مشکلات نوشتن به دو دسته‌ی املائی و انشائی تقسیم می‌شوند. کودک کم‌توان ذهنی در هر دو مورد دچار ضعف و ناتوانی است. رفع مشکلات املائی مربوط به آموزش در کلاس (روش‌های نوین تدریس) کار در خانه و وسایل کمک آموزشی و... می‌شود که هدف این مقاله نمی‌باشند. اما مشکلات انشائی هدف این مقاله است و قصد داریم روش‌های نوینی را جهت کاهش مشکلات انشائی ارائه کنیم.

چنانچه فرض کنیم دانش آموزان کم‌توان ذهنی در گام‌های ذکر شده به رشد زبانی مطلوب و مورد انتظار دست یافته باشند باید بتوانند افکار، عقاید و خواسته‌های

است چون شنیدن نیازمند تعبیر و تفسیر است ولی گوش دادن بر خلاف آن مستلزم درک مناسب معانی و سازمان دادن مناسب اندیشه‌ها در ارتباط با آن معانی است از این رو باید مهارت گوش دادن را در این فراگیران تقویت کرد که در پایه‌ی آمادگی و سایر پایه‌ها فعالیت‌های خاصی برای این هدف منظور شده است.

دومین گام: مهارت سخن گفتن

چند ویژگی در روند تکامل زبان و سخن گفتن کودکان کم‌توان ذهنی بارز است. کودکان کم‌توان در مقایسه با همسالان خود دیر سخن می‌گویند، گفتارشان ناقص است، در فراگیری زبان مراحل رشد هنجار را طی نمی‌کنند، همچنین این کودکان در فراگیری زبان سرعت و کارایی هنجاری نشان نمی‌دهند. اغلب اوقات جملات آنها کوتاه و ناکافی است و از سه کلمه تجاوز نمی‌کند. گفتار آنها وزن و آهنگ مناسبی ندارد، افعال نادرست (از نظر جمع و مفرد و زمان) به کار می‌برند، جز ضمیر اول شخص مفرد به ندرت از ضمائر دیگر استفاده می‌کنند، بیشتر اوقات حروف ربط و اضافه را بکار نمی‌برند. معمولاً از جملات تکراری استفاده می‌کنند و عادت فکر کردن پیش از بیان کردن و نوشتن آنها ضعیف است. بنابراین، از وظایف مربیان عزیز است که در روند تدریس و کلاس داری مهارت‌هایی جهت تقویت سخن گفتن و رفع نواقص در این زمینه را به کار برند، روش‌هایی مانند پرسش و پاسخ، قصه‌گویی، نمایش عروسکی، ایفای نقش، گردش علمی و...

سومین گام: مهارت خواندن

خواندن عبارت است از فرایند یادگیری تبدیل نمادهای نوشتاری به صداها و گفتاری و درک معانی آنها. دانش آموزان کم‌توان ذهنی جمله‌ها و متن‌ها را مقطع و منفصل می‌خوانند و سرعت خواندن آنها متعادل نیست و

(چون با توجه به توانمندی‌شان کلمات و جملات ساده ارائه می‌دهد)،
 ✓ کلاس از یکنواختی خواندن انشاهایی که اکثراً توسط بزرگترها در خانه گفته شده بیرون آمده و محصولی که نتیجه کار گروهی کلاس است به دست می‌آید،
 ✓ بالا بردن اعتماد به نفس فراگیران برای نوشتن انشاء به طور مستقل،
 ✓ رشد خلاقیت دانش آموزان،
 ✓ ایجاد حس خرسندی بین فراگیران برای گفتن کلمات جدیدتر و یا جملات بهتر .

روش کار :

در روش انشای خورشیدی نخست یک گردی روی تابلو کشیده و سپس کلمه یا موضوعی را که برای انشاء تعیین شده درون گردی می‌نویسیم. سپس خطوطی اطراف گردی کشیده و از فراگیران می‌خواهیم با شنیدن این کلمه یا جمله کلماتی که به ذهنشان می‌رسد را بگویند و کلمات را دور تا دور گردی کنار خطوط می‌نویسیم (آموزگار باید دقت کند همه‌ی فراگیران مشارکت کنند و حتماً کلمه یا کلماتی را بگویند) سپس از فراگیران می‌خواهیم برای هر یک از کلمات جمله‌ای بسازند و خودشان جمله‌شان را کنار کلمه‌ی مورد نظر بنویسند. وقتی جملات نوشته شد با همکاری آموزگار جملات را ترتیب منطقی داده و کلمات اضافی حذف و گاه افعالی افزوده و در نتیجه انشائی بسیار زیبا راجع به موضوع خواهیم داشت که نتیجه‌ی کار گروهی خود دانش آموزان است.

تذکر: این شیوه به طور پیوسته در کلیه‌ی ساعت‌های درس انشاء استفاده نشود، بلکه به صورت تنوع و رغبت انگیز و بر حسب میل و علاقه‌ی فراگیران و تشخیص مربی استفاده شود.

جهت انجام کار نمونه‌هایی ذکر می‌شود:

خود را در قالب جمله‌هایی روان و ساده بیان کنند ولی این دانش آموزان به علت معلولیت خاص خود و با توجه به گستره‌ی کم اطلاعات عمومی و محدودیت در گنجینه‌ی واژگان، استفاده از دستور زبان ساده (که پایین‌تر از سن آنهاست)، نداشتن ذوق هنری، در نگارش و نوشتن انشاء دچار مشکل زیادی می‌شوند و علاقه‌ای به ساعت انشاء ندارند و اکثراً به انشاء به عنوان کاری فردی می‌نگرند که باید برای نوشتن آن بر فکر و دانش خود فشار وارد ساخته تا بتوانند تراوشات ذهن خود را روی کاغذ بنگارند. بنابراین، یا از انجام دادن آن عاجز و ناتوان می‌شوند و یا دیگران برای آنان انشاء می‌نویسند.

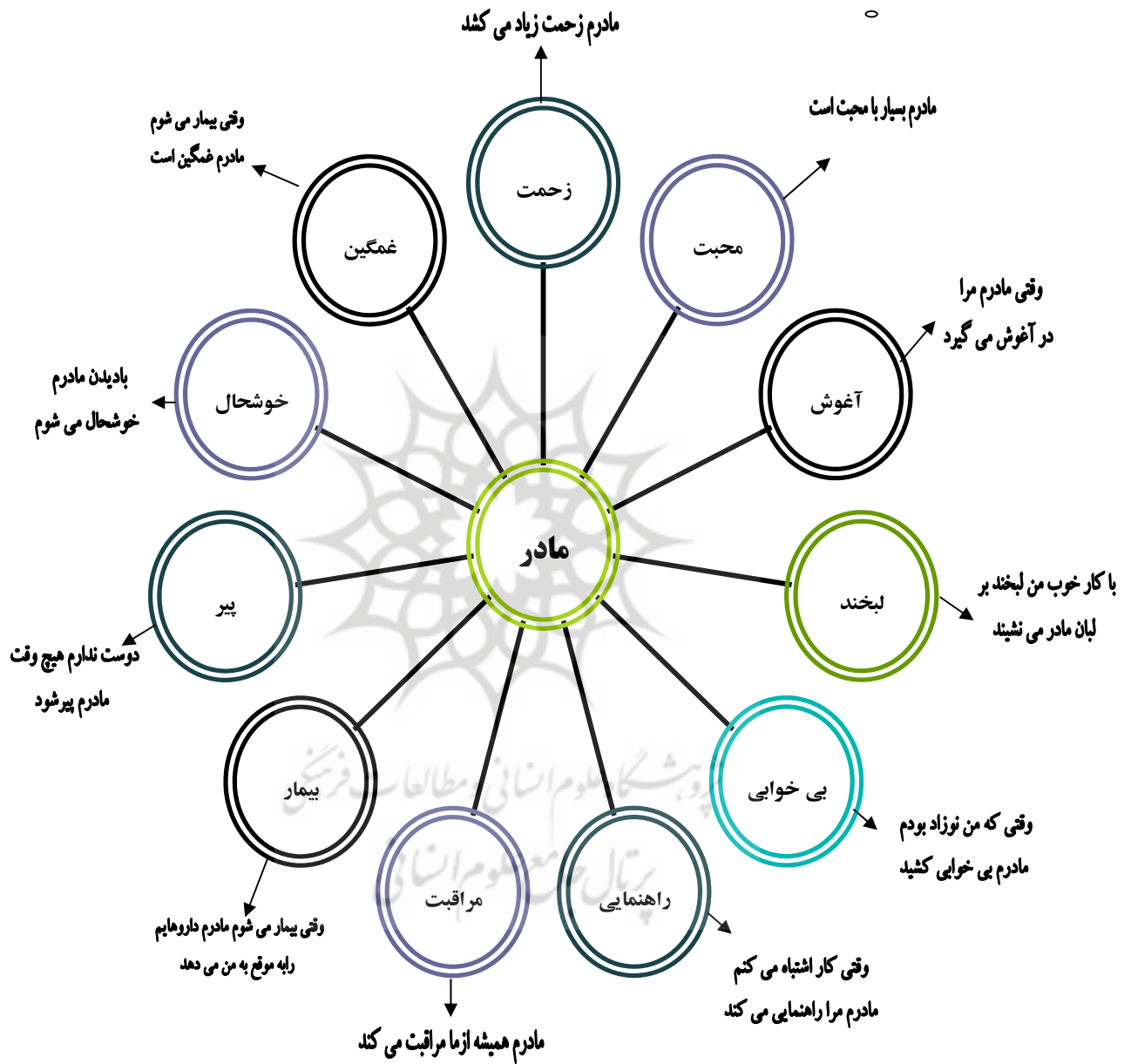
برای جلوگیری از این اتفاقات و استفاده‌ی مطلوب و بهینه از ساعت انشاء و خارج ساختن این ساعت از یکنواختی و کاهش اندکی از مشکلات نوشتن این دانش آموزان پیشنهاد می‌شود که مربیان عزیز از طرح انشاء خورشیدی در ساعت انشاء استفاده کنند که برای ایجاد تنوع و شوق و رغبت در فراگیران بسیار مؤثر است. امید است که این طرح هرچند گام کوچکی در راستای خدمت و یاری به این کودکان است اما چشم انداز روشنی در رسیدن به اهداف آموزشی این دانش آموزان باشد.

هدف طرح :

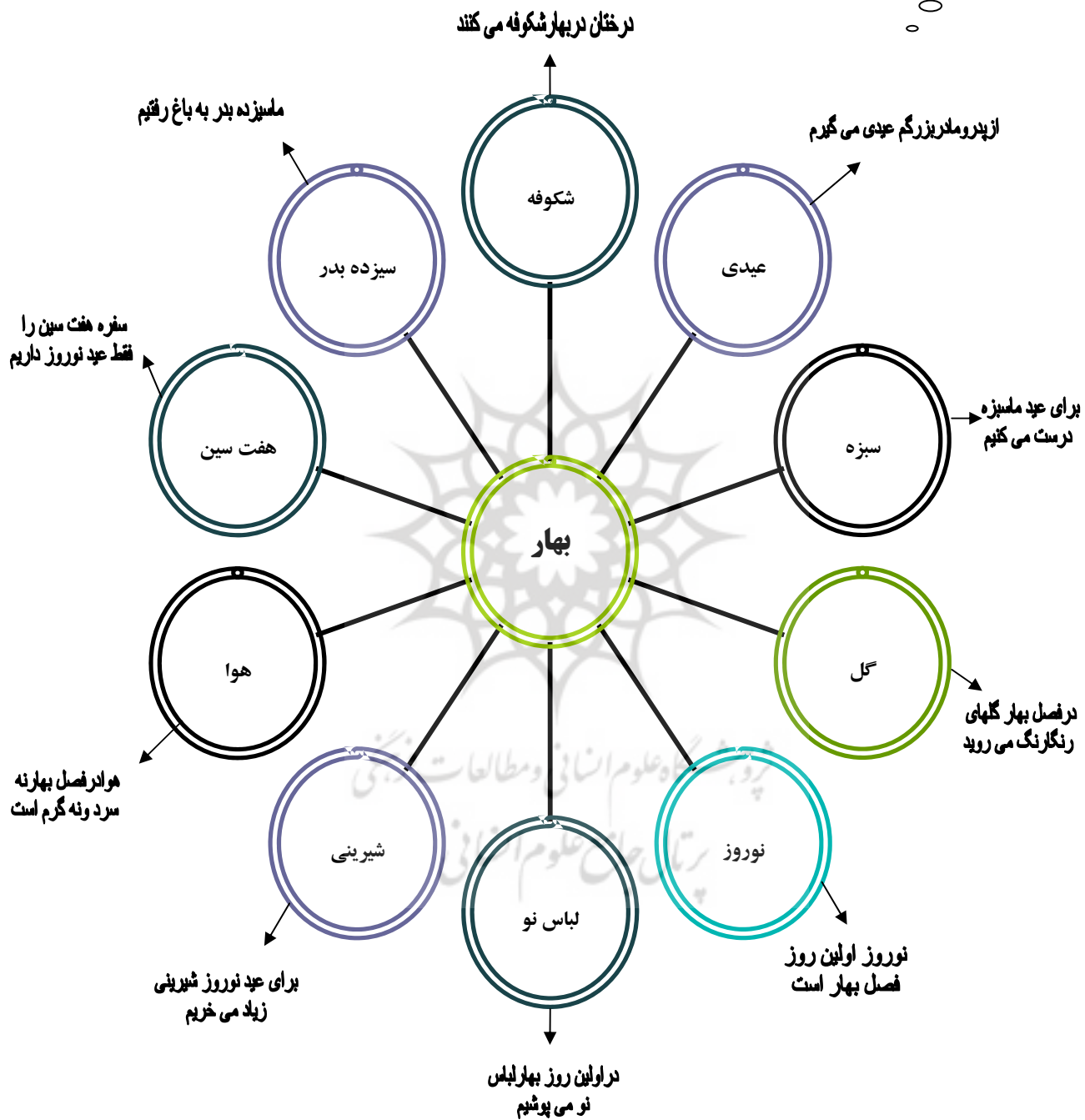
تقویت ساعت انشاء و کاهش مشکلات انشایی دانش آموزان کم توان ذهنی

ویژگی های طرح :

- ✓ درگیر ساختن و فعال نمودن همه فراگیران (کم توجه - کم رو و .....)
- ✓ با بیان کلمات و جملات نو توسط همه فراگیران گنجینه‌ی واژگان آنها افزایش می‌یابد،
- ✓ احساس مشارکت فراگیران در امر یاد دهی - یادگیری

نمونه ۲

ترتیب جملات با حذف کلمه‌ی مادر که در جملات تکراری است:

مادرم بسیار با محبت و مهربان است وقتی او را می بینم خوشحال می شوم. وقتی ناراحت هستم او مرا در آغوش می گیرد تا خوشحال شوم. مادرم برای من زحمت زیادی کشیده است. وقتی نوزاد بودم شب‌ها بی خوابی کشیده تا از من مراقبت کند و وقتی بیمار می شدم غمگین می شد و داروهایم را به موقع به من می داد تا هرچه زودتر خوب شوم. من وقتی کار خوبی انجام می دهم او خوشحال است و لبخند می زند و وقتی کار اشتباهی می کنم مرا راهنمایی می کند. برای همین از خدا می خواهم که هیچ وقت مادرم پیر نشود.

ترتیب منطقی جملات با کم یا اضافه کردن افعالی یا حذف کردن کلمات تکراری.

بهار اولین فصل سال جدید است. در فصل بهار هوا نه سرد است و نه گرم، همه جا سرسبز می شود و گل‌های رنگارنگ می روید، روی درختان شکوفه‌های سفید و سرخ دیده می شود. با آغاز بهار عید نوروز هم می آید برای نوروز سبزه درست می کنیم و سفره هفت سین پهن می کنیم شیرینی می خریم و لباس نو می پوشیم و به دیدن بزرگترها می رویم و عیدی می گیریم و در روز سیزده بدر به باغ و هر جایی که دوست داریم می رویم و از این فصل لذت می بریم.

نتیجه گیری

موفقیت دانش آموزان کم توان ذهنی در تمام زمینه‌ها و جنبه‌های آموزشی و توان بخشی و در نتیجه رسیدن به خود کفایی نسبی مسئله‌ای بسیار مهم است بنابراین، توجه به این امر و تهیه و تدارک گام‌های آموزشی در این راستا ضروری می باشد.

برای آن که دانش آموزان کم توان ذهنی بتوانند از شرایط و امکانات محیطی به نحو مطلوبی استفاده نمایند لازم است که آموزگار از شیوه‌ها و روش‌های متنوعی جهت رسیدن به هدف استفاده نماید.

یکی از ساعت‌هایی که همیشه مظلوم واقع شده و توجه کمی به آن می شود یا از آن ساعت برای دروس دیگر استفاده می شود ساعت انشاء است در حالی که این ساعت یکی از دروس بسیار مهم برای این کودکان در سیر تکاملی رشد زبان و دست یافتن به مهارت‌های گفتاری و نوشتاری می باشد که تدابیر مریبان در این میان کارساز است. معلمان در انتخاب، انتقال و استفاده از طرح‌های نوی کلاسی نقش حیاتی دارند. پژوهش‌ها نشان می دهند اگر تکلیف معنی دار و مناسب باشد موفقیت دانش آموزان بیشتر می شود و می توان در این ساعت با استفاده از فعالیت‌های مختلف روش‌های نوین تکلیف را برای رسیدن به اهداف مورد نظر هموار کرد.

یکی از تدابیر و روش‌های نوین، طرح انشای خورشیدی است که نگارنده شخصاً در کلاس اجرا کرده و نتایج بسیار خوبی از آن گرفته است. نتایجی که از اجرای این طرح به دست آمد به شرح زیر می باشد:

۷ مشارکت فعال فراگیرانی که در کلاس به زور کلمه‌ای بیان می کردند،

۷ افزایش گنجینه‌ی واژگان این کودکان با شنیدن کلمات و جملات دوستانشان با گذشت زمان،

۷ بالا رفتن اعتماد به نفس برای نوشتن (به طوری که حتی در نوشتن پاسخ دروسی نظیر علوم، جغرافی و... نیز بهبود حاصل شد)،

۷ علاقمند شدن به ساعت انشاء،

۷ تقویت مهارت گوش دادن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن،

✓ اجرای طرح انشای خورشیدی ،
 ✓ مطالعه‌ی یک بند (پاراگراف) از کتاب یا داستان
 توسط دانش آموزان، سپس یادداشت هر واژه‌ای که
 دانش آموز از بند خوانده شده در ذهن دارد،
 پس از اجرای برنامه‌های خاص در مراسم‌ها، ولادت‌ها،
 سوگواری‌ها ، مراسم روز جهانی معلولین (۱۲ آذر) و ...
 معلم از فراگیران می‌خواهد هر جمله یا کلمه‌ای که از
 برنامه، مجری و ... در ذهن دارند را در دفتر بنویسند. این
 فعالیت موجب می‌شود فراگیران در برنامه‌های آتی دقت
 بیشتری برگفته‌ها و برنامه‌ها داشته باشند تا بتوانند کلمات یا
 جملات بیشتری ثبت کرده و کارت تشویق دریافت کنند
 و هزاران فعالیت خلاقانه‌ی دیگر که می‌توانند ساعت
 انشاء را هدفمند و راه رسیدن به مهارت‌ها را آسان کرده و
 در نتیجه موجب کاهش مشکلات نوشتاری (انشائی)
 شوند.

✓ تقویت اعتماد به نفس در فراگیران برای صحبت کردن
 و بیان کردن ذهنیات خود،
 ✓ علاقه مند شدن به انجام کارهای گروهی (چون نتیجه
 کار گروهی بهتر است)،
 ✓ تقویت هوش هیجانی و خلاقیت در فراگیران.

پیشنهادها:

✓ فعالیت‌های پیشنهادی زیر در ساعت انشاء انجام شده
 که کارایی خوبی داشته‌اند :
 ✓ نصب تابلوهای تصویری بزرگ در کلاس جهت بالا
 بردن انگیزه‌های محیطی،
 ✓ داستان خوانی و کتابخوانی توسط آموزگار و دانش-
 آموزان،
 ✓ شروع داستانی توسط آموزگار و ادامه‌ی آن توسط
 فراگیران به صورت گفتاری،

منابع :

قیومی، عفت (۱۳۸۰)، پرورش مهارت‌های زبانی دانش آموزان کم توان ذهنی، تعلیم و تربیت استثنایی، ۳.
 پور جلال، محمود کلایه؛ ملکی، فریبا؛ پروین، ستاره (۱۳۷۸). ویژگی‌های گفتار و زبان در کودکان کم توان ذهنی، مدیریت
 تألیف کتب درسی، شماره‌ی ۲.
 آزاد، سیمین (۱۳۸۶). طرح کاربرد انشای خورشیدی در کلاس.